

Najavljujući kandidaturu za drugi mandat u krajnje desnom Hrvatskom tjedniku, Kolinda Grabar – Kitarović, za antifašistički ustanak u Srbu kaže: „O takozvanom ustanku mislim što i većina Hrvata - to nije bio nikakav ustanak, nego pokolj Hrvata“.

Takva tvrdnja nije samo svojevrsni „kolindizam“ trenutačne hrvatske predsjednice već negira antifašistički karakter ove države. Promatrano u globalu Drugog svjetskog rata, ustanak u Srbu bio je djelić ratovanja na pravoj strani, s izrazitim antifašističkim karakterom.

Nema toga što Kolinda Grabar – Kitarović neće napraviti, izgovoriti ili otpevati, kako bi dobila novi mandat - rezime je brojnih medijskih komentara. Predsjednica države kandidaturu je najavila u Hrvatskom tjedniku, opskurnom desničarskom glasilu u kojem je prošle godine predstavljena na naslovnici uz apel „BESTIDNICA“. U intervjuu, predsjednica je, među inim, izjavila da su Jugoslavija i komunizam „kad se sve zbroji i oduzme“ predstavljali zločin nad Hrvatskom i hrvatskim narodom, da je „takozvani“ ustanak u Srbu bio pokolj Hrvata a na pitanje „Nije li Tito najveći hrvatski izdajnik i zločinac“? odgovorila je: „Ja sam maknula Tita iz svojeg Ureda. Mislim da jasnija nisam mogla biti“.

Što se zapravo dogodilo 1941. godine u Srbu? Ugledni hrvatski publicist Slavko Goldstein u svojim tekstovima tvrdio je da je ustanku u Srbu prethodio ustaški teror po srpskim selima. Početkom srpnja 1941., u tri je dana u tri lička sela, Suvaja, Osredak i Bujanj, u akciji „čišćenja“ koju je vodio Vjekoslav Maks Luburić, ubijeno 279 osoba srpske nacionalnosti, uglavnom žena, djece i staraca. Ustanak u Srbu nisu organizirali ni vodili četnici, nedvosmislen je Goldstein. Ustanak u Srbu, počeo je 27. srpnja 1941. Prema prethodnom planu, koordinirano s istovremenim ustankom u Drvaru i Bosanskoj krajini. Pred oko 150 ustanika u Srbu se malobrojna oružnička posada razbježala i ustanici su odmah zaposjeli općinsku zgradu i druge državne objekte. Već istog dana ustanak se proširio po selima Neteka, Suvaja, Dobroselo, prema sjeveru i Gornji Srb, Osredak, Kunovac i Zavlaka prema jugu. U selu Neteka oko podneva došlo je do prve borbe. Ustanici iz Dugopolja i Zavlake rastjerali su oružnike i srušili željezničku prugu u Kaldmi. Toga dana poginulo je svega nekoliko oružnika i ustaša i samo jedan ustanik. Drugog dana iz Gračaca i Kulen Vakufa domobranske i ustaške postrojbe već su kretale u "pacifikaciju" ustaničkog područja, ali ih ustanici dočekuju u vješto postavljenim zasjedama, suzbijaju ih i nanose im osjetljivije gubitke. U tim okršajima, drugoga dana, poginula su svega dva ustanika. Trećega dana ustanak se poput bujice već proširio po cijelom kotaru Donji Lapac. Posada Donjeg Lapca povukla se uvečer 29. srpnja u Boričevac i kotarsko središte

narednog jutra već je u ustaničkim rukama. U 3 sata jutro 31. srpnja ustaška posada povlači se iz sela Boričevca i gotovo svi žitelji tog mjesta, zajedno s hrvatskim izbjeglicama iz drugih sela, ukupno njih oko dvije tisuće, povlače se s vojskom u Kulen Vakuf.

Ustanak u Srbu nije bio imun na osvetništvo. Neki ustanici iz Suvaje, kojima su Luburićevi ustaše poubijali cijele obitelji, osvetnički su u selu Brotnja poubijali 36 pripadnika iz nekoliko obitelji Ivezić. Još gori osvetnički bijes sručio se na Boričevac. Kad su ustanici 2. kolovoza ušli u to napušteno mjesto, zatekli su petnaestak starih ljudi koji se nisu htjeli pridružiti svojim sumještanima na bijegu u Kulen Vakuf i ostali su u svojim domovima. Svi su do jednoga poubijani, a cijelo selo je zapaljeno.

Komandant združenog Štaba gerilskih odreda za Donji Lapac i okolinu, Gojko Polovina, odvjetnički pripravnik iz Gračaca, vrlo istaknut lokalni komunist, u svojim memoarima uvjerljivo opisuje kako je u Boričevcu kao komandant uzalud pokušavao spriječiti osvetništvo. Narednog dana na mitingu u oslobođenom Donjem Lapcu, Polovina je javno osudio osvetničko nasilje, pa takvih ispada u jedinicama pod njegovom komandom više nije bilo. Prvih dana ustanka među ustanicima u Srbu i Donjem Lapcu bilo je prilično mnogo ogorčenih koji su otvoreno zagovarali osvetništvo. Komunističko vodstvo antifašističkog ustanka suzbijalo je takve tendencije, prvih ratnih godina čak i vrlo uspješno. Politički se nastojalo za antifašizam pridobiti što više Hrvata, pa se neselektivno osvetništvo osuđivalo ne samo kao moralno nedopustivo, već i kao politički kontraproduktivno. Partizanima srpske nacionalnosti, koji su u prvoj ratnoj godini sačinjavali više od tri četvrtine partizanske vojske u Hrvatskoj, ukazivalo se na primjere hrvatskih komunista - u Lici na Marka Oreškovića, Srećka Manolu, Ivu Rukavinu, Šimu Balena, Tomu Nikšića, na Kordunu na Vecu Holjevca, Ivu Marinkovića, Miću Zlatića, a najviše na dalmatinske, primorsko-goranske i zagrebačke partizane, koji su već od jeseni 1941., sve brojnije stizali u Liku, na Kordun i Baniju, u obranu srpskih sela od ustaških zulumata. Bratstvo i jedinstvo kao parola možda je već od njenog nastanka zvučala usiljeno frazerski, ali u prve dvije-tri ratne godine ona je među partizanima u Hrvatskoj bila stvarnost.

Povjesničar Tvrtko Jakovina, podsjeća, primjerice kako je Marko Orešković Krtija, politički komesar Ličke grupe partizanskih odreda, pa politički komesar Glavnog štaba Hrvatske, doista osudio ponašanje „gerilaca“ koji su „klali žene, djecu“, mada su se seljaci tamo predali. Pisao je kako se takvim ponašanjem „ne razlikujemo od ustaške horde“, što je „posljedica nedostatka discipline i odgovornosti“ u borbi za „častan i slobodan život za sve poštene Srbe, Hrvate, Slovence, muslimane itd.“ Zato je i otpor u Kulen-Vakufu bio dug jer su se tamo bojali sudbine Boričevca. Problem s novom interpretacijom ne bi bio zbog naglašavanja onoga što se desetljećima prešućivalo, već kada se prešuti da su u akciji čišćenja poduzetoj odmah po izbijanju nereda ustaše u desetak dana ubile nekoliko tisuća ljudi, četvrtinu ukupno stradalih Srba u Lici tijekom cijelog rata. Takvim pristupom briše se razlika u odnosu na tekstove koji su nastajali desetljećima ranije, također „svrhovito“, u kojima se govori isključivo o desetkovanju

neprijatelja, stradanju njegovih vojnika i časnika, upozorava Jakovina.

Dr. Ivo Goldstein, povjesničar, kaže kako je ustanak 27. srpnja 1941., neodvojiv dio partizanskog pokreta u Hrvatskoj, valja ga shvatiti u kontekstu zajedno s osnivanjem Sisačkog partizanskog odreda mjesec dana ranije, kao i ustaničkih akcija već tijekom ljeta u krajevima koje su anektirali ili okupirali Talijani. Dio ustanka u Lici organizirali su pročetnički elementi koji su nakon 27. srpnja počinili i osvetničke zločine u bosanskohercegovačkim selima Krnjeuša i Vrtoča te u ličkom Brotnju, ali to se ni u brojkama, ni u razmjerima ne može usporediti s ustaškim zločinima. Međutim, dio priča koje ovih dana stižu s desnice o četničkim zločinima 1941., ili je predimenzioniran ili puka laž. Te su laži konstruirane nakon 27. srpnja 1941., jer je ustašama trebalo opravdanje pred vlastitom javnošću – ustanak se nije mogao tajiti čak ni u totalitarnoj državi kakva je bila NDH. Još više, to im je bilo potrebno zbog Talijana i Nijemaca, koji su pobjesnili zbog ustaškog terora i izbijanja ustanka, jer umjesto da NDH ispomaže njihove ratne napore, on im postaje teret.

Tvrđnje o 27. srpnju kao datumu četničke pobune od sada valja nazivati pravim imenom - ustašoidnim bulažnjenjem te direktnim negiranjem antifašističkog karaktera ove države. Htjeli – ne htjeli, negatori 27. srpnja uhvatili su se za ustaški mit i morat će podnijeti svu odgovornost za takvu rabotu, zaključuje Goldstein.

Raspjevanoj predsjednici države želimo nove hitove - „kolindizme“, žao nam je da dandanas osjeća „grižnju savjesti“ zato što ipak nije dohvatila pušku i otišla u Oluju, ne zato što umalo jest. „U boj, u boj!“ - juriš na novi mandat za Pantovčak, pa što košta - košta!

Bojan Mirosavljev